

14. Can EU hear me? How to get the EU's message out. Friends Of Europe – October 2004 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.gallup-europe.be/canEUhear/Can_EU_Hear_Me-FINAL-Report.pdf.
15. European Citizens Action Service, Information for the European Citizen, ECAS, Brussels, 2003 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.ecas.org>, 22 April 2007.
16. Minister of Government Administration, Reform and Church Affairs [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.eucommunication.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=51&Itemid=64&lang=en.
17. Schramm W. Man, women, messages and media. Understanding human communications / W. Schramm, W. Porter. – N. Y. : Cambridge, 1982.

Статтю подано до редколегії
12.07.2012 р.

УДК 330.341.008

В. С. Корчун – кандидат географічних наук, доцент
кафедри міжнародних економічних відносин Волинського
національного університету імені Лесі Українки

Демографічні аспекти економічного розвитку сучасної цивілізації

*Роботу виконано на кафедрі міжнародних
економічних відносин ВНУ ім. Лесі Українки*

У статті розглянуто вплив демографічних процесів на економічний розвиток сучасної цивілізації. Підкреслено, що демографічні процеси мають прямий вплив на розвиток економіки й суспільства загалом. Показано, що для багатьох країн світу характерні процеси старіння населення. Однією з важливих проблем у азійських країнах є штучне порушення природних пропорцій між народженням хлопчиків і дівчаток, що дістало назву «гендерцид» і має серйозні наслідки для розвитку соціальних процесів. Розглянуто поширення міжнародних шлюбів їх та зв'язок із міграцією населення.

Ключові слова: демографічні процеси, економічний розвиток сучасної цивілізації, старіння населення, гендерцид, «шлюбний страйк», міжнародні шлюби.

Корчун В. С. Демографические аспекты экономического развития современной цивилизации. В статье рассматривается влияние демографических процессов на экономическое развитие современной цивилизации. Подчеркнуто, что демографические процессы имеют прямое влияние на развитие экономики и общества в целом. Показано, что для многих стран мира характерны процессы старения населения. Одной из важных проблем в азиатских странах является искусственное нарушение естественных пропорций между рождением мальчиков и девочек, что получило название «гендерцид» и имеет серьёзные последствия для развития социальных процессов. Рассмотрено распространение международных браков и их связь с миграцией населения.

Ключевые слова: демографические процессы, экономическое развитие современной цивилизации, старение населения, гендерцид, «брачная забастовка», международные браки.

Korchun V. S. The Demographic Aspects of Economic Development of Contemporary Civilization. The article considers the influence of demographic processes on the economic development of contemporary civilization. Underlined that demographic processes have a straight influence on the economic development and society on the whole. Showed that ageing processes are characteristic of many countries in the world. One of the important problems in Asia's countries is the artificial distortion of the natural proportions between baby boys and baby girls birth that named «gendercide» and have serious consequences for the development of social processes. The spreading of international marriages and their connection with migration are considered.

Key words: demographic processes, economic development of contemporary civilization, ageing of population, gendercide, «marriage strike», international marriages.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасній економічній науці одним із найважливіших питань є створення наукової концепції глобальної метацивілізації. Відбувається активне взаємопроникнення не лише матеріальної основи різних сучасних цивілізацій, а й ментальних, культурних, побутових, демографічних особливостей. На наш погляд, особливо **актуальними** є демографічні проблеми, пов'язані з глобалізацією, що й зумовило вибір теми цієї статті.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Економічному розвитку сучасної цивілізації присвячено працю відомого українського економіста-міжнародника А. С. Філіпенка [6]. Російський автор Г. Вайнштейн [3] аналізує проблему мультикультурності європейської спільноти, підкреслюючи, що під впливом легальної й нелегальної імміграції сповільнюється очікуваний раніше процес формування європейської ідентичності, відбуваються міжцивілізаційні конфлікти. У цікавій статті відомого українського економіста А. Гальчинського піднімається питання становлення посткапіталістичного суспільства як визначальна риса сучасного цивілізаційного процесу, зокрема підкреслюється метаморфізація сучасного капіталізму в аспекті формування нових (метаекономічних процесів) [1].

Однак у цих публікаціях залишаються поза увагою дослідників питання, пов'язані з демографічними процесами сучасного економічного розвитку людства. Це зумовлює **мету** дослідження – виявити демографічні аспекти сучасного цивілізаційного етапу глобального розвитку, а також **завдання** – розкрити сутність і наслідки демографічних змін для сучасного економічного розвитку.

Вклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Вивчення численних наукових праць у вітчизняних і зарубіжних виданнях дало нам змогу виявити такі демографічні або тісно пов'язані з демографією особливості сучасного економічного розвитку:

1. Перехід типу відтворення населення, характерного для високорозвинутих постіндустріальних країн, до країн «третього світу».

2. Виникнення статевих диспропорцій (порушення статевої структури населення) у країнах, що розвиваються.

3. Поширення процесу старіння населення в азіатських країнах.

4. Різке збільшення кількості міжнародних шлюбів унаслідок активізації міграційних процесів.

Розглянемо кожну з цих особливостей детальніше.

1. До другої половини ХХ століття країни за типами демографічних процесів чітко поділялися на дві групи:

А. Країни з високою народжуваністю, яка значно перевищувала показники смертності, та з високим природним приростом, що досягав 15–30 і більше осіб на кожну тисячу населення.

Б. Країни з низькими показниками народжуваності й смертності та з низьким природним приростом у межах 0–5 осіб на кожну тисячу населення або з вираженими процесами депопуляції. Нестачу приросту населення такі країни компенсували й компенсують за рахунок імміграції.

У другій половині ХХ ст. уряди деяких великих країн, що розвиваються, запровадили жорстку демографічну політику, основною метою якої було скорочення народжуваності: у Китаї ця політика називалася «Одна сім'я – одна дитина». Зменшенню народжуваності в цих країнах сприяли особливості загальноцивілізаційного розвитку на межі тисячоліть: інформаційні технології, доступ до сучасних засобів зв'язку, повсюдне поширення західних стереотипів стилю життя й демографічної поведінки, санітарно-просвітницька робота під егідою ООН у найвідсталіших країнах.

Демографічним процесам притаманна велика інерція, тому поширення іншого типу відтворення на країни, що розвиваються, відбувається досить повільно, але у двох країнах із населенням понад мільярд у кожній – Китаї та Індії – цей перехід уже відбувся. Показники щорічного приросту населення в Китаї порівнялися з відповідними показниками в США і Європі: 0,0–0,9 %, в Індії – 1–1,9 % [2, 26–27]. Підкреслюємо, що ці показники характеризують не лише природний, а й міграційний приріст. Отже, попри швидке зростання загальної чисельності населення у світі (особливо в країнах субсахарської Африки), для сучасної цивілізації характерне глобальне поширення моделі демографічної поведінки розвинутих країн.

2. Наслідком процесів планування сім'ї й зменшення народжуваності в Китаї та Індії (меншою мірою – у Республіці Корея, Тайвані, Сингапурі) є виникнення статевих диспропорцій. Цей процес активізувався з 1980-х рр. Для азійської ментальності традиційною є перевага народження сина над дочкою. Поширення доступного ультразвукового сканування для визначення статі майбутньої дитини на ранніх термінах вагітності призвело до масових селективних абортів, тому в останні 25–30 років у цих країнах порушилося природне співвідношення хлопчиків і дівчаток при народженні й ця диспропорція поглиблюється. У 1990 р. в Республіці Корея народилося 117 хлопчиків на 100 дівчаток; у 2010 р. співвідношення становило вже 130:100; така ж ситуація в Китаї, Індії та ще багатьох країнах. Це явище дістало назву «гендерцид», тобто геноцид за гендерною ознакою. «Знищення дівчаток найгірше відбувається в Китаї, але поширене значно далі. Нині азійські країни, включаючи Тайвань і Сингапур, колишні комуністичні держави в західних Балканах і на Кавказі – усі руйнують

статеві пропорції» [9]. В Індії у 2011 р. нараховувалося тільки 914 дівчаток у віці до п'яти років на кожні 1000 хлопчиків відповідного віку [7]. Такі диспропорції мають негативні наслідки, тому що зростає кількість неодружених чоловіків, що, зі свого боку, породжує «шлюбну міграцію.»

3. Процес старіння населення є типовим для постіндустріальних країн, які перебувають на стадії цивілізаційного розвитку «ера високого рівня масового споживання». Найчіткішого виразу цей процес набув у Японії, де очікувана тривалість життя при народженні становить 80 років для чоловіків і 86 – для жінок [12]. Японія старіє дуже швидко: на 2011 р. 1/5 населення була старша 65 років, причому кількість людей такого віку за останні 20 років подвоїлася. Проблема старіння особливо загострена в невеликих містах, які втрачають свій продуктивний потенціал.

Полегшує проблему те, що старі японці багаті завдяки накопиченим заощадженням: майже 1/3 багатства домогосподарств Японії зосереджена в руках тих, кому за 70, і вони продовжують жити комфортно, більше того, до їхніх потреб пристосовуються торгівля, сфера обслуговування загалом і соціальне забезпечення. Японська економіка, хоча й поступилася за розмірами китайській, володіє гігантською промисловістю з інноваційними рішеннями. Але демографічні проблеми, зумовлені старінням населення, небезпечні з таких причин:

- зменшується чисельність населення працездатного віку. Якщо в 1995 р. його було 87 млн, то у 2050 р. очікується лише 52 млн [11]. Незважаючи на загальне зростання продуктивності праці, обсяг виробництва неминуче скоротиться;

- збільшується навантаження на одного працюючого для утримання непрацездатних, загострюється ситуація в соціальних фінансах, що збільшує дефіцит бюджету й національний борг;

- старіння й скорочення чисельності населення призведе до зменшення попиту. Попри велику експортну орієнтацію японських фірм, 2/3 їхнього виробництва орієнтовано на внутрішній ринок, отже, зменшення попиту на цьому ринку прямо спричинить скорочення робочих місць з усіма негативними наслідками.

4. Зростання міжнародних шлюбів – один із найпомітніших соціальних трендів. Міжнародні шлюби є результатом глобалізації, найкращим способом адаптації мігрантів до нового середовища, символом культурної інтеграції та засобом пом'якшення ксенофобії.

Статистика міжнародних шлюбів неповна й несистематична. Насамперед, не так просто визначити, який шлюб є міжнародним. Якщо одружуються місцева жінка й громадянин іншої країни чи навпаки, питань не виникає. А шлюб двох іноземців у третій країні може враховуватися як міжнародний, а може й ні. Складно віднести до цієї категорії шлюб іммігранта, який уже є громадянином країни, із представником іншої країни. Наприклад, українець – громадянин Канади одружується з канадійкою бельгійського походження. Такий шлюб не вважається міжнародним, хоча він перетинає етнічні лінії й сприяє асиміляції цієї сім'ї: їхні діти будуть говорити англійською чи французькою мовою залежно від регіону Канади. Навпаки, якщо цей українець одружився з дівчиною з України, то шлюб, за умови його реєстрації в Канаді, буде міжнародним, хоча в цьому випадку не перетинаються етнічні лінії та інтеграція такої сім'ї в суспільство Канади буде менш активною, а етнічна асиміляція, наймовірніше, відкладеться мінімум на одне покоління.

Частка міжнародних шлюбів у загальній кількості укладених найвища на Кіпрі. Тут 75 % усіх реєстрацій шлюбів – іноземні. Такий надзвичайний показник пояснюється модою й комерцією: острів Кіпр, за легендами, є місцем народження богині Венери. Тут створено процвітаючий ринок святкування весіль і медових місяців, тому тисячі пар спеціально їдуть сюди для реєстрації шлюбів [10]. Також високі показники міжнародних шлюбів у європейських країнах – Швейцарії (майже половина), Індії (16 %), Швеції, Бельгії та Австрії (20 %), Німеччині (14 %) [10].

Існує незаперечний зв'язок міжнародних шлюбів із міграцією. Відомі, наприклад, численні випадки торгівлі фіктивними шлюбами як засобом узаконення перебування нелегального мігранта в країні. Це явище особливо поширене в Європі та США. Попри зв'язок шлюбів і міграції, є принципова відмінність у характері цього зв'язку між Європою й Америкою, з одного боку, та Азією – із другого. У Європі й Америці шлюби відбуваються услід за міграційними процесами, а в Азії люди одружуються, щоб мігрувати. Це стосується багатьох країн: Південної Кореї, Японії, Сингапуру, Тайваню, розвинутих районів Китаю та Індії, де виникла кількісна перевага чоловічого населення зі шлюбними намірами. А в бідних країнах – В'єтнамі, Філіппінах, Тайланді – є чимало жінок, котрі прагнуть вирватися зі злиднів. Ці наречені часто компенсують прогалину, що утворилася в «пропозиції наречених» у багатих азійських країнах через доволі специфічне, але поширене явище втечі від шлюбу або «шлюбних страйків» жінок.

«Шлюбний страйк» полягає в тому, що жінки свідомо відкладають час одруження, віддаючи перевагу кар'єрі. В Азії не прийнято поєднувати сімейні обов'язки й роботу для заміжніх жінок, тому середній вік одруження вже перейшов за 30 років. Багато жінок узагалі не одружуються, особливо ті, котрі мають вищу освіту. Серед випускниць університетів віком 40–44 роки, наприклад, у Сингапурі неодружені складають 27 % [8]. В Азії майже нема позашлюбних дітей, тому зменшення кількості шлюбів призводить до зменшення кількості дітей. Середнє число дітей на одну жінку (фертильність) скоротилося в цьому регіоні з 5,3 у 1960-х до 1,6 у 2011 р. [8].

В азійських міжнародних шлюбах чоловіки набагато старші від жінок. Сеульський професор Ду Суб Кін свідчить, що корейські чоловіки в середньому на 17 років старші за своїх в'єтнамських жінок; вони також мають більшу (у середньому на три роки) освіту. 1/5 корейських чоловіків були одружені раніше; такі диспропорції зовсім не типові для «внутрікорейських шлюбів» [10].

Південна Корея має давні традиції міжнародних шлюбів: після 1945 р. на її території з'явилися американські війська й національно змішані шлюби стали масовим явищем. За період із 1945 по 1990 р. укладено 95 950 шлюбів між американськими військовими та корейськими жінками. Після 1990 р. поширилися шлюби між корейцями з Південної Кореї й етнічними корейцями з Китаю [4, 48].

Інтернаціональні шлюби чутливі до суспільної політики та навпаки. Коли в Тайвань стало прибувати надто багато іноземних наречених – жінок, уряд запровадив вимогу дозволу на шлюб, і ця бюрократична процедура скоротила кількість міжнародних шлюбів удвічі, подібні заходи застосовували уряд Малайзії.

Населення України, особливо жіноче, також відзначається мобільністю; українці, особливо українки, є бажаними нареченими в міжнародних шлюбах, тому після відкриття України міжнародній спільноті у нас значно активізувались інтернаціональні шлюби, які за часів СРСР були великою рідкістю, а в 1947–1953 роках узагалі заборонялися. Тепер частка шлюбів з іноземцями складає 3–4 % від загальної кількості. Із 322 тис. зареєстрованих шлюбів 7,2 тис. були укладені між громадянами України та країн СНД, а ще 4,2 тис. – між громадянами України й інших держав [5]. У цих шлюбах з української сторони – переважно жіноче обличчя.

Висновки й перспективи подальших досліджень. В умовах глобалізації відбувається переплетення й взаємозалежність не лише економічних, а й демографічних явищ. Міжнародні міграції гетерогенізують етнічний склад населення всіх країн світу; змінюються демографічні показники та власне демографічна поведінка. Поширення характерного для розвинутих країн типу відтворення на більшу частину світу прискорює процеси старіння населення, поки що найбільше в країнах Азії. Це збільшує навантаження на його працездатну частину. Відбувається штучне порушення природних пропорцій між статями, що в сукупності з міграційними процесами призводить до пошуку сімейного щастя за кордоном. Результат цих процесів – різке зростання інтернаціональних шлюбів. У цьому виявляються демографічні аспекти економічного розвитку сучасної цивілізації.

Список використаної літератури

1. Гальчинський А. За межами капіталізму / А. Гальчинський // Економіка України. – 2011. – № 9. – С. 4–16.
2. Глобальні проблеми світу. Атлас. – К. : ДВНП «Картографія», 2009. – 144 с.
3. Вайнштейн Г. Идентичность инокультурных меньшинств и будущее европейской политики / Г. Вайнштейн // Мировая экономика и международные отношения. – 2011. – № 4. – С. 3–15.
4. Инчоль Д. Г. Смешанные семьи в Республике Корея / Д. Г. Инчоль // Азия и Африка сегодня. – 2011. – № 12. – С. 48–52.
5. Кожен 30-й шлюб в Україні укладається з іноземцями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/news/1991>.
6. Філіпенко А. С. Економічний розвиток сучасної цивілізації / Філіпенко А. С. – К. : Знання, 2000. – 174 с.
7. Add sugar and spice. Gendercide in India [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.economist.com/node/18530101>
8. Asia's lonely hearts [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.economist.com/node/21526350>
9. Gendercide. The war of baby girls [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.economist.com/node/15606229>
10. International marriage [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.economist.com/node/21538103>
11. The Japan syndrome [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.economist.com/node/17522568>
12. Turning silver into gold [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.economist.com/node/21524920>

Статтю подано до редколегії
12.07.2012 р.